

J. A. Hollon kasvatusteoriasta ja kasvatuksen maailmasta elämänmuotona

Matti Taneli

Artikkelissa tarkastellaan J. A. Hollon kasvatusteoriaa ja hänen näkemystään kasvatuksen maailmasta. Hänen käsitystään kasvatuksesta kasvamaan saattamisena käsitellään eri näkökulmista. Kirjoituksessa analysoidaan myös Hollon ajatusta, jonka mukaan kasvatus on suhteellisen itsenäinen elämänmuoto (Lebensform), jota ei voida redusoida filosofiaan tai psykologiaan. Artikkelin lopussa tutkitaan, millaisia yhtymäkohtia Hollon ajattelulla on Ludwig Wittgensteinin ja Edmund Husserlin ajatuksiin sekä hermeneuttis-(uus)pragmatistisiin filosofioihin. [1]

Johdanto

J.A. Hollo (1885–1967) oli varsin monipuolinen kulttuuripersoona, joka toimi monessa roolissa. Hän oli ahkera kriitikko ja esseisti, erittäin merkittävä suomentaja ja kaunokirjailija, kasvatustieteen professori ja professorin virkansa viimeisinä vuosina myös Yhteiskunnallisen korkeakoulun kansleri.

Vaikka Hollo ei jatkanut varhaista kirjailijauraansa, voidaan silti sanoa kirjailijan lahjojen näkyvän kauttaaltaan hänen töissään. Hollon kasvatustieteellisiä tutkimuksia ei voi täysin ymmärtää, ellei oteta huomioon niihin sisältyvää kaunokirjallista ja esteettistä sävyä. Hänen taiteellinen työnsä ja ihmisen kasvua koskevat tutkimuksensa kulkevat hienosti rinnakkain teoksessa *Lukemisesta* (1992), johon on Tellervo Krogeruksen toimittamana koottu kasvatusta koskevien kirjoitusten lisäksi muun muassa Hollon erittäin merkittävät essee kolmen suuren kotimaisen – Aleksis Kiven, Eino Leinon ja Otto Mannisen – lyriikasta. Vastaavasti romaanin teoriaa hän käsitteli esimerkiksi esseessään ”Käännekohta suurissa romaaneissa”, joka sisältyy Hollon itsensä kokoamaan *Kohtaamiani* -valikoimaan. Siinä on Hollon tutkielmia ja arvosteluja lähes neljänkymmenen vuoden ajalta alkaen vuodesta 1911, jolloin hän alkoi julkaista kirjallisuusarvioita *Valvojassa*, *Ajassa* ja *Uudessa Suometarissa*. Vuodesta 1913 lähtien kirjoituksia alkoi ilmestyä myös *Helsingin Sanomissa* (Hollo 1953; Leikola 1996, 28–29). 1940 ja 1950-luvun taitteessa lyhyen aikaa ilmestynyt *Näköala*-lehti, jota toimitti Hollon ystävä Aaro Hellaakoski, oli myös tärkeä foorumi Holloille (Krogerus 1992, 274–275). Hollon kyvyt tunnustettiin. Eino S. Repo kirjoitti Hollon ”ylivertaisesta herkkyydestä ja varmuudesta”, ”käytännöllisesti katsoen erehtymättömästi olennaisten arvojen tajusta”. Tuomas Anhava on myöhemmin todennut Hollon esikuvallisuuden suomalaisessa esseen perinteessä (Krogerus 1992, 271).

Hollon kasvatustieteellinen tuotanto on melko niukka ja keskittyy pääosin kasvatuksen ja kasvatustieteen pohdintoihin ja ennen muuta siihen, mitä tarkoitetaan kasvatuksella ja mikä on kasvatuksen tutkimuksen päämäärä ja identiteetti muiden tieteen alojen rinnalla. Suurimman osan kasvatustieteellisistä näkemyksistään hän esittää klassikoiksi kanonisoituneissa kirjoissaan *Kasvatuksen maailma* (1927, lyhenne KM, toinen uusittu painos 1952, KMM) ja *Kasvatuksen teoria* (1927, KT ja toinen painos 1931, KTT), joista viimeksi mainittua Hollon seuraaja ja professuurin perijä Matti Koskenniemi piti hänen pääteoksenaan. Koskenniemen mukaan Hollo osoittaa tässä suppeassa mutta syvässä teoksessa, että on olemassa erityinen kasvatuksen maailma, inhimillinen elämänalue, joka on

koko ihmiselämälle ominainen ja erottautuu muista elämänalueista, tieteestä, taiteesta, uskonnosta tai politiikasta. Hollo ennakoii muuttuvan kulttuurin vaatimuksia pitäessään kasvattajaa, kasvatettavaa ja niiden funktiota, kasvatustapahtumaa, jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevana kokonaisuutena ja korostaessaan kasvatettavan omaa osuutta nimenomaan älyllisellä elämänalueella. Tiedon lisääntyessä räjähdysmäisesti voi ainoastaan uutta etsimään ja punnitsemaan kykenevä yksilö olla elinkelpoinen. (Koskenniemi 1967, 113–114.) Hollolla näyttää siis olleen kognitiivisen tai konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisia käsityksiä, vaikka hän ei muutoin näytäkään olevan kognitiivisen psykologian linjoilla (ks. esim. Puolimatkan 2002 analyysi kognitiivisesta ja konstruktivistisesta opetuksen teoriasta).

Hollon tyttären Irina Hollon toimittamassa ja postuumisti ilmestyneessä päiväkirjassa *Sielun vaellus* (1985, PK) on myös monia kiintoisia kasvatukseen liittyviä huomioita aina vuodesta 1918 lähtien. Viimeinen merkintä on päivätty 15.1.1967 eli vain viikkoa ennen Hollon kuolinpäivää. *Mielikuvitus ja sen kasvattaminen I* (1918) ja *II* (1919, ks. myös Kallio 2005), jonka jälkimmäinen osa oli myös Hollon väitöskirja, yleistajuinen opas *Itsekasvatus ja elämisen taito* (1931, IK) sekä lukuisat esseet ja artikkelit sisältävät hänen kasvatusta koskevia käsityksiään. (Ks. Laitinen 1985.)

Holloa voidaan pitää myös merkittävänä suomalaisen fenomenologisen ja hermeneuttisen kasvatustieteen tai kasvatustieteen edelläkävijänä (Skinnari & Syväoja 2007, 349). Tietyin varauksin hänen ajattelunsa voidaan liittää kuuluvaksi mannermaiseen henkieteelliseen eli hengentieteen traditioon (Karjalainen 1985, 1–8; ks. myös Karjalainen 1986). Hollo tosin sai näkemyksiinsä vaikutteita hyvin erilaisilta ajattelijoilta, joista voidaan mainita muun muassa Paul Natorp, Fr. W. Foester, Wilhelm Dilthey, Eduard Spranger, Friedrich Nietzsche, Sören Kierkegaard ja William James. Hänen ihmiskäsityksensä perusta on Kantin kategorisen imperatiivin toisen muodon ajatus, jonka mukaan ihmisestä tulee kohdella aina päämääränä sinänsä eikä koskaan pelkästään välineenä. Myös Aristoteleen ja Platonin kirjoitukset – jälkimmäisen osalta uskantilaisen Natorpin kirjoitusten välittämänä – ovat monin tavoin hedelmöittäneet hänen ajatteluaan. Hollon pohtiessa kasvatuksen periaatteellisia kysymyksiä, kuten ”mitä kasvatusta itsessään oikeastaan on?” tai ”kuinka kasvatusta yleensä on mahdollista?” (KT, 12), hänen voidaan sanoa kasvatustieteen jatkavan pitkäaikaista, Comeniuksesta, Rousseauista ja Pestalozzista aina Herbartiin ja Schleiermacheriin ulottuvaa länsimaista perinnettä (Mansikka & Uljens 2007, 433).[2]

Artikkelissani pyrin ensiksi osoittamaan, miten Hollo perustelee käsityksensä kasvatuksesta suhteellisen autonomisena elämänmuotona, jonka kuvaaminen ei onnistu perinteisen kasvatustieteellisen ajattelun avulla. Toiseksi käsittelen Hollon relationistista kasvatusteoriaa, josta hän toteaa seuraavasti:

Sellainen relationistinen teoria viittaa, mikäli se yleensä johonkin etäisempään päämäärään tähtää, avoimeen järjestelmään, siis sellaiseen systeemiin, joka ei tavoittele absoluuttista täydellisyyttä, vaan ennakolta tunnustaa kehittämisen mahdollisuuden ja välttämättömyyden (KT, 16).

Tämä huomautus on pidettävä välttämättä mielessä, sillä muutoin Hollon kirjoitukset saattavat ensi silmäykseltä näyttää teoreettisesti löyhiltä ja (kasvatustieteen) filosofisesti hieman dilettantimaisilta, kuten Eino Kaila toteaa *Kasvatustieteen teorian* alkuun sijoitetussa esityksessään (Päivänsalo 1971, 141). Hollon mielestä kasvattajan yleinen laatu on ja pitääkin olla enemmän runoilijan ja historioitsijan kuin matemaatikon ja luonnontieteilijän. Lopuksi vertailen vielä Hollon näkemyksiä kasvatustieteen maailmasta Ludwig Wittgensteinin (1889–1951) näkemykseen elämänmuodoista (*Lebensform*) ja Edmund Husserlin (1859–1938)

myöhäiskautenaan kehittämiin ajatuksiin elämismaailmasta (*Lebenswelt*). Näin tehdessäni pyrin täydentämään Mansikan ja Uljensin esiintuomia oivaltavia näkökantoja.

Kasvatusta ja kasvatusteoriaa koskeva tarkastelu perustuu pääasiassa Hollon omiin kirjoituksiin. Tarkastelussa käytän apuna myös muiden tutkijoiden relevantteja kirjoituksia. Tutkimusotteeni on filosofis-hermeneuttinen, so. analyttisen ja perinteisen hermeneutiikan yhdistelmä. Tällä tarkoitan sitä, että en pyri vain selittämään vaan myös ymmärtämään ja tietyin tavoin eläytymään tutkimuskohteeseeni yrittäen samalla säilyttää siihen tutkimuksellisen etäisyyden. Esitykseni taustalla kulkee 'kasvamaan saattamisen' -ajatus, joka hollolaisittain ajateltuna on kasvatuksessa ja kasvatusajattelussa aina joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti läsnä.

Kasvatuksen maailma

Hollon mukaan voidaan puhua kasvatuksen maailmasta samaan tapaan kuin puhutaan politiikan, talouden, taiteen, tieteen tai uskonnon maailmasta. Hollo mainitsee tämän kasvatuksen oman maailman jo päiväkirjamerkinnässään 16.8.1926, jossa hän toteaa seuraavaa:

Kasvatuksen maailma on tosiaan oma maailmansa. Sillä on oma pohjansa, kasvaminen, kasvu. Tämän maailman käsittää monien muiden maailmojen optiikka: yleinen elämäkäytäntö, oikeus, etiikka jne. Mutta sillä on omakin optiikkansa, joka tarkastelee sitä omana erityisenä kohteenaan, ei keinona sen itsensä ulkopuolisiin päämääriin. (PK, 48.)

J.A.Hollo

Kuva: www.helsinki.fi

Hollo ajattelee, että elämänmuodot – tai kuten Hollo useimmiten sanoo, elämänkehät – ovat havaittavissa omina suurina tai pieninä kokonaisuuksina. Tietenkään ei ole niin, että nämä inhimilliset maailmat olisivat täysin itsenäisinä kaikkien muiden elämän ilmiöiden rinnalla. Jokainen näistä maailmoista pyrkii kuitenkin kehittymään omalatuiseksi tai omalakiseksi elämän- ja maailmankatsomukseksi. Hollo korostaa, että näitä maailmoja ei tule tulkita sillä tavoin autonomisiksi, että ne eivät tarvitsisi toisiaan. Tällainen ajatus johtaisi yksipuolisuuteen, jossa maailma nähtäisiin vain oman valta-atteen valossa. Nahkakauppias voisi pukea tällaisen ajatuksen seuraavaan muotoon: “Ei ole mitään nahkan veroista” (KM, 5–6).

Näin ei ainakaan kasvattajan tule ajatella. Toisaalta, valitettavan usein kasvatus on luovutettu pelkäksi välineeksi toisille sitä tärkeämpinä pidetyille elämänmuodoille, kuten politiikalle, uskonnolle tai taiteelle. Omana aikanamme koulukasvatuksesta haluttaisiin tehdä tuotantoelämän vaatimuksia täyttämään pyrkivä epäautonominen ja epäautenttinen instituutio, jollaista Hollo varmaan kavahtaisi. Tehdäkseen oikeutta kasvatuksen ominaislaadulle hän esittääkin, että kasvatuksen maailma muodostuu osatekijöistä, joilla kullakin on tärkeä tehtävänsä. Hollon mukaan kasvatuksen maailman osatekijöitä ovat kasvatuksen avaruus, kasvatuksen aika ja kasvatuksen väline- ja tarkoitukseluonne.

Kasvatuksen avaruus eli alue. – Onko kasvatus liian laaja elämänmuoto muiden elämänmuotojen rinnalla? Vai onko se tuomittu jäämään pirstaleiseksi ja perifeeriseksi harrastukseksi? Muiden elämänmuotojen edustajat saattavat ajatella, että kasvatus pyrkii tunkeutumaan niiden alueelle jonkinlaisena maailmanparantajana. Tällöin kasvattava tendenssimäi-

syys pyrki vaikuttamaan esimerkiksi poliittis-yhteiskunnallisella tai taiteellisella alueella samalla rajoittaen ja ehkäisten niiden hedelmällistä kehittymistä. Hollon mukaan tällainen olisi vanhaan aikaan saattanut hyvinkin olla mahdollista. Koulumestari- ja opettajien ei kuitenkaan ole enää pitkään aikaan ollut kasvatukseen liittyvä toimintatapa (KMM, 16).

Eri elämänmuodot eivät ole staattisia vaan dynaamisia järjestelmiä, so. niissä tapahtuu muutoksia koko ajan. Tällaisia muutoksia Hollon nimittää kasvatustapahtumiksi. Erilaiset elämänmuodot, muun muassa uskonto, talouselämä ja oikeuslaitos, käyttävät kasvatusta välineenään omien tarkoituksensa saavuttamiseksi. Hollon toteaa kiinnostavasti, että muita elämänmuotoja, jotka käyttävät kasvatusta välineenään, voidaan *de facto* pitää kuuluvana laajaan kulttuurin ja kasvatuksen maailmaan. Nämä muiden elämänmuotojen edustajat eivät kuitenkaan suostu pitämään omaa elämänmuotoaan kasvatuksen välineenä tai kasvatukseen maailmaan kuuluvana, vaan he saattavat väittää kasvatuksen perustan olevan heidän alueellaan. (KMM, 18–21.)

Kasvatuksella näyttää kuitenkin olevan oma erityislaatuinen ominaisuutensa, jota kasvatusteorioissa ei oteta riittävästi huomioon johtuen liiallisesta keskittymisestä eettisten ja psykologis-sosiaalisten päämäärien ja funktioiden pohdintaan. Hollon kirjoittaa: “Sana ‘kasvattaa’ on faktiivijohdannainen vartalosanasta ‘kasvaa’ ja merkitsee siis aivan yksinkertaisesti samaa kuin ‘saattaa kasvamaan’” (KM, 18). Kasvamaan saattaminen on Hollolla, kuten Mansikka ja Uljens (2007, 437) toteavat, yleiskatsauksellinen käsite, joka ilmaisee kasvatuksen ominaislaadun, sen mikä tekee kasvatuksesta kasvatuksen. *Kasvatuksen maailma* -teoksessa Hollon toteaa, että

Kasvattaminen on kasvamaan saattamista, mikä merkitsee, että se on luonnollisen, selittämättömän, mutta ilmauksissaan ilmiselvän kasvamisvoiman tielle sattuvien esteiden poistamista, suotuisimpien olosuhteiden luomista itsestään tapahtuvalla kasvamisella (KM, 18).

Toisaalta, hän samassa kirjassaan toteaa, että

Kasvatuksen maailman peruslain voimme siis määritellä sanomalla, että kasvattavaa toimintaa, kasvatuksen maailmalle luonteenomaista toimintaa on luonnollisen kasvamisen auttaminen, niin että se pääsee saavuttamaan muodon, johon se oman olemuksensa sisäisten lakien mukaan pyrkii, ja että samalla elämän hyöky säilyy yhä kyllin voimakkaana voidakseen johtaa jokaisesta saavutettua muotovaihetta kauemmaksi, yhä täydellisempään, yhä ideaalimpiin saavutukseen (KM, 21).

Hollon näkemys näyttää edellyttävän kaksi vastakkaisilta vaikuttavaa tekijää. Nimittäin jälkimmäisessä lainauksessa hän puhuu luonnonmukaisesta, myötäsyntyisestä kasvusta, joka kuvaa aristoteelista näkemystä ihmisen kasvatusmahdollisuuksista. Ensimmäisessä lainauksessa Hollon sen sijaan tarkoittaa kasvatuksella “luonnollisen kasvamisen tielle sattuvien esteiden poistamista ja muita samanlaisia auttavia toimenpiteitä” (KTT, 65). Aristoteelinen perinne korostaa toisaalta myös sitä, että luonnollinen taipumus ei yksinään riitä, koska ihmisen “vaistonvaraiset” valinnat voivat olla myös hänen kehitysmahdollisuuksiensa tuhoavia. Tähän liittyy myös Immanuel Kantin käsitys siitä, että “[i]hminen voi tulla ihmiseksi vain kasvatuksen avulla” (Kant 1923, 459).

Kasvatuksen oman olemuksen sisäisten lakien mukaan toimimisella Hollon tarkoittaa sitä, että kasvatuksen alueelle ei pidä tuoda mitään sellaista, mikä välineellistää ihmistä. Ihminen on – Kantia lainaten – päämäärä sinänsä, eikä häntä koskaan tule kohdella pelkättä välineenä. Tämän takia kasvattajan ja kasvatettavan dialogi on tärkeämpää kuin mit-

kään muut opetusmuodot tai -välineet. Ne ovat parhaimmillaankin vain apuvälineitä, joilla itsessään ei ole mitään erityistä kasvatuksellista merkitystä. Kasvatuksen avulla ihminen voi ylittää itsensä ja tulla niin hyväksi kuin hänen on mahdollista tulla. Kasvatuksen sisäinen luonne tarkoittaa sitä, että se pyrkii pitämään ihmistä kaiken mittana. Ihmisyyttä ei voi mitata mielekkäästi vain ulkopuolisen mittarein. Kasvatukseen sisältyy aina kasvu, joka on elämää ylläpitävä elementti.

Hollon kasvatusnäkemyksen yksi tuntomerkki on niin sanottu synteesiperiaate, kasvatuksen teoria näyttääkin usein yhdistävän keskenään vastakkaisia väitteitä. Tällä tavoin Hollo pyrkii eroon yksipuolisista asioiden tai ilmiöiden määrittelyistä (Karjalainen 1985, 35). Itse asiassa se, mitä Hollo kutsuu kasvatuksen maailmaksi, näyttäisi saavan sisältönsä juuri vastakohtien eli antinomioiden avulla. Karjalainen (1986, 56-) on todennut, että dialektisessa kehittäytymisessä Hollo tulkitsee antinomat polaariksi suhteiksi. Juuri tästä syystä hän voi analysoida kasvatuksen ilmiöitä ei-reduktiivisesti, eli holistisesti, kokonaisvaltaisesti. Hollon mukaan kasvatustodellisuuden yleiset luonteenomaiset piirteet tulevat esiin vain vähitellen teoriankehittelyn yhteydessä tavalla, joka on ”merkillistä dynaamisuutta, voimien ja vastavoimien alinomaista elonjännitystä aikaansaavaa leikkiä” (KMM, 75; Mansikka & Uljens 2007, 439–440).

Hollon ihmisihanteena ja kasvattajaihanteena on tietäjä ja taitaja, jossa syvällisyyteen ja teoreettiseen viisauteen yhtyy sopusointuisesti käytännön taitavuus. Ajattelun ja toiminnan välisiä suhteita pohtiessaan hän viittaa Goethen sanoihin ”Toiminta sinänsä on helppoa, ajattelu vaikeaa, toiminta ajattelun mukaan hankalaa”. (Pautola 1955, 7.) Näyttääkin siltä, että Hollon mielestä antiikin ajoista lähtien kasvatuksen perusvoimina pidettyjen logoksen ja eroksen eli tiedon ja rakkauden rinnalla vaikuttaa vielä kolmas voima, taito.

Näin ajateltuna kasvamaan saattaminen sisältää aina myös rakastavaa ja taidokasta kasvattavaa avunantoa, jonka tulisi antaa niin kasvattajalle kuin kasvatettavalle moninaisia elämän eväitä. Ihmisen ihmiseksi tulemisen ajatus on kasvamaan saattamisen ajatuksen taustalla. Hollon mielestä ihmisen ei tulisi olla vain tietävä, vaan ennen muuta myös tunteva ja tahtova sekä taitava ihminen, koska taito on kaiken kasvatuksellisen harrastuksen ja kiintymyksen varsinainen päämäärä ja täyttymys (ks. Pautola 1955, 7).

Kasvatuksen aika. – Kasvatusikä on usein määritelty tietyksi ajaksi, joka ulottuu ihmisen syntymästä aina aikuisuuteen, siis runsaaseen kahteenkymmeneen ikävuoteen saakka. Hollo pitää tällaista näkemystä ongelmallisena ja virheellisenä. Hänen mukaansa tämä merkitsisi sitä, että nuoresta tulisi kasvatuksen päättyessä ikään kuin valmis ihminen. Huomiotta siis jää, että ihminen kasvaa monin tavoin koko elämänsä ajan. Hollo ei hyväksy tällaista kasvatusiän rajaamista. Hänen mielestään kaikki elämänvaiheet ovat ihmisen kokonaiskehitystä ajatellen arvokkaita, itsenäisiä ja välttämättömiä. (KMM, 26–30.)

Hollo puhui jo omana aikanaan hollistisen eli kokonaisvaltaisen ja koko elämää koskevan kasvatuksen ja oppimisen puolesta – nykyään puhutaan elinikäisestä oppimisesta. Tämä oli uutta, sillä historian saatossa kasvatusta on yleensä pidetty toimintana, jonka kohteena ovat vain nuoret, ”kasvatusikäiset”, ja jonka tarkoituksena on tehdä nuorista yhteiskuntakelpoisia aikuisia. Urpo Harva (1955, 37–40) toteaa, että Suomessa juuri Hollo vapautti kasvatuksen tällaisesta perinteisestä pakkopaidasta käsitellessään *Kasvatuksen teoriassaan* elinikäisen ja siten myös aikuiskasvatuksen ja itsekasvatuksen teemaa.

Hollo myöntää kuitenkin olevan joitain ”tekniisiä etuja”, jos kasvatus keskitetään vain tiettyihin nuoruusvuosiin, jolloin uusia asioita oppii vielä helposti. Tästä huolimatta Hollo suosittaa koko elämänmittaista itsekasvatusohjelmaa ja viittaa Goethen sanoihin: ”Immer

höher muss ich steigen / immer weiter muss ich schau'n" eli "Minun täytyy nousta yhä korkeammalle, minun täytyy katsoa yhä kauemmas" (KM, 28; KMM, 31).

Hollo kehottaa ihmistä olemaan myös nöyrä. Ihmisen tulee olla oma itsensä, mutta ei kuitenkaan itselleen riittävä. Ibsenin Peer Gyntin ja Paavalin ensimmäisen korinttolaiskirjeen 13. luvun sanoista inspiroituen hän toteaa, että kaikkien elämän kauhujen jälkeen tulee viimein rakkaus, joka on suurin kaikista. Se on myös kasvattajista suurin. Rakkaus auttaa ja järkkymättömän uskonsa ja toivonsa ylimaallisella voimalla se voi myös pelastaa ihmisen luonnon kaavoittamasta valinkauhasta. (Hollo 1985, 10–11.)

Kasvatus välineenä ja tarkoituseränä. – Hollon mukaan on varmaa, että ns. suuret elämänalueet – talouselämä, uskonto, politiikka ja taide – tulevat säilyttämään autonomiansa ja jopa laajentamaan valta-asemiansa muiden kustannuksella. Näin ollen kasvatuksen asema saattaa vaarantua. Jos kasvatusta pidetään vain muiden elämänalueiden palvelijana niiden omien päämäärien saavuttamiseksi, silloin kasvatuksen identiteetti on vaarassa kadota. Vaikka eri elämänmuodot pyrkisivät löytämään tasapainon oman autonomiansa ja muiden elämänmuotojen kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen välillä, niin kasvatukselle ei kuitenkaan suotaisi samankaltaista autonomiaa. (KM, 37.)

Hollo korostaa, että tässä kasvatuksen näennäisessä heikkoudessa piilee kasvatuksen koko voima. Kun muut elämänalueet tarkastelevat maailmaa jostakin niille ominaisesta näkökulmasta, ne samalla supistavat omaa aluettaan. Kasvatuksen suhde elämään on toisenlainen. Sen tavoitteena on elämä kokonaisuudessaan, sen koko runsaus ja kasvu. Tämän takia kasvatusta on kaikissa elämänmuodoissa. Toinen erityispiirre on se, että kasvatuksessa ei pyritä tarkastelemaan elämää vallan ja vallitsemisen vaan palvelemisen näkökulmasta. Kasvatus ottaa siis palvelijan roolin, joka näyttää ensi silmäykseltä vaatimattomalta, mutta on itse asiassa varsin merkittävä. Tuolle perustalle kasvatus voi nimittäin rakentaa oman autonomiansa. Voidaankin puhua erityisestä kasvatuksellisesta elämän- ja maailmankatsomuksesta, jolla on omat sisäiset lakinsa ja jonka valta-alueena on elämän kokonaisuutta tarkasteleva ja sitä edistävä palvomisen tai ainakin palvelemisen mieli. (KM, 38–39.)

Kasvatuksesta ja sen teoriasta

Kasvatuksessa oli Hollon mukaan kysymys ensi sijassa kasvamisesta. Hän kirjoittaa: "Vain se, mikä kasvaa, voi tulla kasvatuksen kohteeksi ja ihmisen kasvattava työ on kaikilta kohdiltaan tähän itsestään tapahtuvaan kehitykseen liittyvää" (KMM, 50). Kasvatuksen tulee ainakin osaltaan ehkäistä myötäsyttyistä kasvua, sillä kasvu ei aina merkitse kehittymistä toivottuun tai hyvään suuntaan. Hollo painottaa, että hyvän ja pahan, edistettävän ja estettävän toisistaan erottaminen ja niiden erilainen käsittely vaativat merkittäviä kasvatustaitoja (KMM, 50). Ihmisen kasvu edellyttää kasvatusta, joka ei ole kuitenkaan mikään helppo tehtävä. Lapsi voi jo kehitysvaiheessaan tuhota oman vapautensa edellytykset, mihin liittyen Kant on todennut kasvatuksen olevan "suurin ongelma ja myös vaikein, mikä ihmiselle voidaan antaa" (Kant 1923, 461).

Hollo näyttää ajattelevan, että ihmisellä on halua tavoitella Jumalan kaltaista täydellisyyttä, mutta hän ei onnistu tuossa pyynnössään. Tästä huolimatta ihminen on ihmiseksi tulleen enemmän kuin muut luomakunnan jäsenet.

Ihminen ihmiseksi tulleen... on olento, joka on nousnut jaloilleen, kohottanut katseensa päin tähtiä, vapauttanut kätensä tekemään sekä hyvää että paha, saanut oivallisten aivojensa ansiosta kyvyn tietää yhä enemmän maailmas-

*taan ja samalla kyvyn luoda ihmeellistä, siunattua ja suurelta osalta kirottua-
kin kulttuuriansa. (Hollo 1985, 9.)*

Kasvattajan keskeinen tehtävä on tukea ja edistää yksilön myötäsyttyistä kasvua kohden hyvää niin paljon kuin suinkin mahdollista. Mitä kasvatus voi tehdä hyvän saavuttamiseksi ja mitä kasvatus oikeastaan on? Hollo huomauttaa, että kysymys ”mitä kasvatus vaikuttaa?” on sekundaarinen sitä tärkeämpään kysymykseen ”miten kasvatus vaikuttaa?” nähden. Kasvatusteorian pitää tulla kaikkia kasvatuksen aloja ja kaikkia kasvatustehtäviä koskevaksi yleiseksi normiksi. Hollo myös toteaa oivaltavasti, että määritelmän arvo ei ole pelkästään se, mitä siihen sinänsä sisältyy, vaan myös se, mitä asioita siitä voidaan päätellä. Kun sanotaan, että kasvatuksen olennainen tehtävä on kasvavan ihmisen kaikkien voimien tasapainoinen kehittäminen, niin siitä seuraa monia kysymyksiä, joita määritelmässä ei voida käsitellä. Näitä kysymyksiä pitää kasvatusajattelijoiden tutkimuksissaan käsitellä. (KMM, 50–51.)

Hollo mukaan kasvatuksen käsitettä ei saa ymmärtää liian laajasti mutta ei liian suppeastikaan. Kasvatukseen ei lasketa kuuluvaksi eläinkunnassa tapahtuvaa emon antamaa ohjausta poikasilleen, eikä myöskään toimintaa, jossa kasvattajana on jokin muu kuin ihminen, esimerkiksi luonnonympäristö. Toisaalta, kasvatus ei voi olla vain pelkkien opetustekniikkojen soveltamista. (KMM, 50–52.) Kasvattajan työtä tarvitaan, kun kulttuuripääomaa siirretään tulevien sukupolvien kasvatettaville. Näin on Hollon mukaan myös siinä tapauksessa, kun kasvatettava ja kasvattaja on sama ihminen. Hän toteaa: ”Täytyy olla jonkinlaisia paremman minän kasvatustahtoa, jotta ns. itsekasvatus yleensä kävisi mahdolliseksi” (KMM, 52). Kasvatus voidaan määritellä tietoiseksi ja siten tarkoitukselliseksi kasvattajan suunnittelemaksi toiminnaksi, jolla pyritään vaikuttamaan kasvatettavaan. Sen enempää kasvatettava kuin kasvattajakaan eivät voi milloinkaan tulla valmiiksi, joten heidän kasvamiskänsä jatkuu läpi koko elämän. Kasvattaja on aina myös kasvatettava, sillä kasvatus on elävä prosessi tai liikunto kasvattajan ja kasvatettavan välillä. Hollon sanoin ”kasvatus edellyttää aina kasvamista, ei ainoastaan kasvatettavan, vaan myös kasvattajan alinomaista kehittymistä ja kasvua” (KTT, 78). Tähän liittyen on Martti Jussila (1985, 39) todennut, että ”erityisesti nykyaikana tulee kasvattajan pitää ohjenuoranaan: vain elävä vuorovaikutus, eletty opetus, eletty tutkimus jää elämään ja vaikuttamaan tulevien sukupolvien elämän liikunnossa.”

Kasvattaminen täytyy kuitenkin pitää erillään kaavattamisesta. Hollon mielestä kaikki yhteisöt haluavat valaa ihmisen omaan kaavaansa. Hän myöntää, että pelkkä totuttaminen, hyvien tottumusten ja tapojen muodostaminen, kuuluvat kodin tärkeisiin tehtäviin. Mutta ihmisen kaavattaminen ei riitä, koska ”vain totutettu, treenattu olento myöhemminkin taipuu liian herkästi mukautumaan isompiin valinkaavoihin suuremmissa yhteisöissä.” (Hollo 1985, 10.)

Hollo sanoo kasvatuksen olevan olennaisesti avunantoa. Kasvattajan tulee ohjata kasvatettavaansa siten, että tämä kykenee myöhemmin itse ohjaamaan toimintaansa ja tulemaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi ja monipuolisesti sivistyneeksi kansalaiseksi. Kasvattajalla tulee olla kyky ja halu auttaa. Kasvattajan täytyy myös pitää mielessä, että hän on itse ollut autettu ja että hänen tulee kyetä auttamaan itseään, jotta hän voisi auttaa muita auttamaan itseään. Hollo korostaa, että kasvattajan avun tulee olla kasvatuksellista avunantoa. (KMM, 53–56; vrt. lääkärin parantava avunanto.) Juuri tästä juontuu ajatus kasvatuksesta kasvaamaan saattamisena.

Nykyajan kasvatussuuntaukset tai ainakin kasvatuspoliittiset trendit näyttävät olevan ristiriidassa niin tämän kuin muidenkin Hollon näkemysten kanssa.[3] Opiskelijoista on

tullut enemmän kaavatettavia ”tuotantoyksikköjä” kuin auttamisen kohteina olevia ”ihmis-
taimia”. Opiskelijoiden päihin yritetään kaataa mahdollisimman nopeasti sinänsä tärkeää
tietoa. Opintopisteiden keräämisestä on tullut monille tärkeämpää kuin itse opiskeltavista
asioista. Tämä johtuu myös siitä, että tutkinnon suorittamiselle on asetettu aikarajoitus ja
monien tutkintojen samanaikaista suorittamista on vaikeutettu. Tämä kaventaa opiskelijan
yleissivistystä. Hollon mukaan kasvatuksessa ja opiskelussa tulee kuitenkin ottaa huomioon
se, että tietoa ja taitoa syntyy parhaiten, kun kasvattajan ja kasvatettavan vuorovaikutus on
muutakin kuin teknistä tietojen ja taitojen opettelua. Kasvatuksen alueen pitää olla mahdol-
lisimman laaja ja jokaisella tulisi olla mahdollisuus harjoittaa opintojaan useilla tieteen-
aloilla, mahdollisimman pienissä yksiköissä ja lähellä kotiseutuaan. Tähän kaikkeen täytyy
varata aikaa ja resursseja. Ihmisen oppiminen ja kasvu on hidasta. Ylipäätään ihmisen kehi-
tystä luonnehtii tietynlainen hitaus.

Skinnari ja Syväoja (2007, 350) katsovat Hollon edustavan pastoraalista kasvatusvaltaa.
Tämä toteaakin, ettei kasvatus ”katsele eikä käsittele elämää ja sen ilmiöitä vallan eikä val-
litsemisen kannalta, vaan omaksuu, milloin se on uskollinen omalle olemukselleen, paljon
vaatimattomamman palvelemisen aatteen johtolangakseen” (KMM, 40). Kasvattajan tehtä-
vä on houkutella esiin se, mikä on ihmisessä hyvää. Näin tehdessään hän kasvattaa rak-
kautta, hän kasvattaa. (KT, 124.) Skinnarin mielestä (2004, 34) Hollon hahmottelee pedago-
gisen rakkauteen kuuluvia ulottuvuuksia, kun hän sanoo, että

*[K]oulu on ottanut, en tahdo sanoa ainoaksi, mutta tärkeimmäksi tehtäväk-
seen ymmärryksen ihmisen kasvattamisen. Tuohan onkin suuri tehtävä, kun-
han se onnistuisi. Mutta missä on tahdon kasvattaminen? Missä tunteen?
Missä mielikuvituksen?... Viimeksi, tai ensimmäiseksi, jos niin halutaan, tulee
kysymys, missä on luonnollinen terveys elämän arimpana kehityskautena?
(Hollo 1932, 276.)*

Hollon pedagogiikka ei ole kasvatuksen uskonnollista tai mystistä tarkastelua, vaikka hän
suhtautuuakin lämpimästi ja hienovaraisesti, jopa varoen, kasvamisen ilmiöön. Hänen mie-
lestään kasvattajan pedanttisuus ja koulumestarimaisuus ovat tuomittavia, mutta toisaalta
hän korostaa, ettei kasvattajan tehtävä saa rajoittua vain rakkauteen. Hollon korostaa kasvat-
tajalle asetettavia ankaria eettisiä vaatimuksia, vaikka aikuinen kasvattaja ei saakaan olla
kasvateilleen ulkonaisena auktoriteettina. (Koskenniemi 1968, 115). Tämä ominaispiirre
erottaa kasvatuksen muista elämänsuunnista.

Kasvatuksen suhteellinen itsenäisyys eli autonomia on sen oikeutta saada omien nor-
miensa, lakiensa ja sääntöjensä mukaan suorittaa tehtävänsä sivistyksen kylvössä. Myös
kasvatuksen teorian vapaus ja autonomia ovat tärkeitä. Hollon sanoin ”senkin voittamaton
varustus on sisäisyyden maailma, jossa se elää omaa historiallista elämänsä nykyisyyttä ja
tulevaisuutta varten” (KMM, 59). On syytä huomata, että vaikka kasvatuksen teorian auto-
nomia ja kasvatuskäytäntö liittyvät toisiinsa, niin niiden riippumattomuus toisistaan on
välttämätön niiden molempien kannalta. Teorian osalta siksi, että käytännön tilapäisyys ja
ajallis-avaruudellinen sidonnaisuus ei sovi yhteen teoriassa tavoiteltavan mahdollisimman
hyvän yleispätevyyden kanssa. (KMM, 58–59.) Toisaalta on niin, ettei ole toimivaa käytän-
töä ilman teoriaa:

*Teoriaa on[-] aina, tosin hyvin eriarvoista, käytäntöön liunneena käytännöl-
lisenä teoriana, ja käytännön ihmisen karsaus kohdistunee useimmiten vain
teoriaan, joka on hänen mielestään liian teoreettista, joko käytäntöön kerras-
saan soveltumatonta tai hänen sovellettavakseen sopimatonta. (KMM, 59).*

Kasvatuksen teoria on aina teoriaa käytäntöä varten, se sitoutuu välttämättä käytäntöön. Kasvatus eroaa muista elämänalueista siten, että muut inhimilliset maailmat tarkastelevat elämää niille spesifisestä, suppeasta näkökulmasta. Niille on ominaista jakamisen ja hallitsemisen periaate. Kasvatuksen alueena ja tarkoituksiperänä on elämä kokonaisuudessaan ”sen mahdollinen runsaus, sen koko kasvuvoima” (KM, 38). Sen johtoaatteena on palvelemisen ajatus. Tämän ajatuksen mukaisesti on ymmärrettävää Hollon väite, että tiede suuntautuu kokonaisuuden kannalta mitättömiin tehtäviin ja se jää eksaktiudestaan huolimatta inhimillisessä katsannossa arvottomaksi. Kasvatuksen maailman erityispiirre on sen kokonaisvaltainen näkökulma ja elämän palvelemisen tarkoituksiperä. (KT, 27; Karjalainen 1986, 13.) Tämän takia kasvatuksen teorian luomisessa pitää ottaa huomioon se, mitä Hollo korostaa myös itsekasvatusta koskevissa kirjoituksissaan, so. pyrkimys elämän eheyteen ja kokonaisvaltaiseen sivistykseen. (IK, 22–37; 137–150) [4]

Kasvatuksen maailma elämänmuotona ja elämismaailmana

Teoksissaan *Kasvatuksen maailma* ja *Kasvatuksen teoria* Hollo esittää näkemyksensä kasvatuksen maailmasta suhteellisen itsenäisenä elämänmuotona (*Lebensform*), jonka tutkiminen on kasvatustieteen tehtävä. Hollon mukaan kasvatusta voidaan selittää ja kuvata optimaalisesti vain sellaisen kasvatusteorian avulla, joka säilyttää mahdollisimman hyvin kasvatuksen maailmalle kuuluvat erityisominaisuudet. Hän näkee perinteisessä kasvatustieteessä monia ongelmia, joista yksi vakavimmista on sen epäautonomisuus. Hollo analysoi, miten esimerkiksi tieteellisen kasvatustieteen eli kasvatustieteen perustaja, saksalainen J.F. Herbart (1776–1841) nojautui kasvatustieteen pääasiassa filosofiaan ja psykologiaan (ks. myös Kuehn 1999, 376). Hollon mukaan on virhe, jos jätetään kasvatuksen edellytykset ilman muuta syrjään ja otetaan lähtökohdaksi jostakin kasvatustodellisuuden ulkopuolelta, esimerkiksi filosofisesta etiikasta valmiiksi omaksuttu käsitys kasvatuksen päämäärästä. Kasvatuksen päämäärää tai päämääriä koskeva kysymys tulee ratkaista kasvatustodellisuuden pohjalta. Tämän on tapahduttava ilman vieraita ennakkokäsityksiä ja -toiveita, ”koska se ilmeisesti on kiinteässä yhteydessä tämän todellisuuden kanssa, olipa se sitten mikä ja millainen tahansa” (KMM, 64–65, ks. myös Värrin analyysi 1997, 19.)

Hollon kasvatusteoriassa on olennaista, että kasvatustapahtumaa käsitellään kokonaisuutena, sen omasta struktuurista eli rakenteesta lähtien. Tässä hän eroaa myös saksalaisista henkítieteellisistä suuntautuneista tutkijoista, jotka Koskenniemen mukaan ”takertuvat kasvatuksen historiallisten ja filosofisten edellytysten analyysiin pitäen tämän suorittamista välttämättömänä ennen itse kasvatuksen teoriaa.” (Koskenniemi 1968, 114). Jos tahdotaan tehdä oikeutta ihmisen luonnolle, kasvatettavaa ei tule tarkastella vain psyykkisenä oliona. Kasvatuksessa on psykologisten tekijöiden lisäksi otettava huomioon myös biologiset, fysiologiset ja hygieeniset eli terveyteen liittyvät tekijät. Kasvatettavassa on nähtävä kansallisten, valtiollisten ja yhteiskunnallisten yhteisöjen tuleva toimija. Kasvatuksen välineitä ja menetelmiä suunniteltaessa on otettava huomioon myös eettiseen, esteettiseen ja uskonnolliseen elämäntilanteisiin liittyvien tieteiden anti. (Emt., 112).

Hollo pitää Herbartin näkemyksiä ongelmallisina, sillä esimerkiksi filosofiset ongelman tarkastelut ovat *de facto* pelkkää filosofiaa, joka on ehkä sattumalta ottanut lähtökohdakseen jonkin kasvatuksen maailman ilmiön. Kasvatustieteen redusoiminen psykologiaan vaikeuttaa sekin sellaisen kasvatusteorian luomista, jonka avulla voitaisiin optimaalisesti selittää kasvatuksen *sui generis* -luonnetta.

Mansikka ja Uljens ovat tarkastelleet Hollon ajattelun yhtäläisyyksiä Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan kanssa. Nämä molemmat puhuvat kielen ja käsitteiden konstitutiivises-

ta merkityksestä maailman hahmottamisessa (Mansikka & Uljens 2007, 448; ks. myös Wittgenstein 1975, 1980). Wittgensteinin mukaan meillä on tiedonpyrkimystemme taustalla aina joitakin itsestään selviä olettamuksia maailman luonteesta. Näitä olettamuksia ei voida kuitenkaan ymmärtää atomistisesti, toisistaan riippumattomiksi. Ne ovat aina yhdessä siten, että ”[s]e, mistä pidän kiinni, ei ole yksi lause, vaan kokonainen lauseiden pesäke” (Wittgenstein 1975, § 225).

Hollon käsitys kasvatuksesta muistuttaa Wittgensteinin myöhäisfilosofian näkemystä maailmankuvasta (*Weltbild*), josta tämä kirjoittaa viimeisessä postuumisti julkaistussa teoksessaan *Über Gewissheit* (1969, *Varmuudesta* 1975). Siinä Wittgenstein viittaa maailmankuvaan ja elämänmuotoon seuraavasti: ”Elämäni osoittaa, että tiedän tai olen varma, että tuolla on tuoli, ovi jne.” (§7). ”Haluaisin pitää tätä varmuutta – ei jonakin, mikä on sukua hätäköinnille tai pintapuolisuudelle, vaan (yhtenä) elämänmuotona.” (§358). Maailmankuva ja siihen perustava elämänmuoto on peritty tausta, jota ei perustella eikä arvioida sen ulkopuolelta. Tähän elämänmuotoon liittyvät ”kielipelit” sisältävät ilmauksia, jotka eivät viittaa todellisuuteen, vaan ovat ainoastaan sen (elämänmuodon) sisällä tehtyjä kielipelin siirtoja (Knuutila 1998, 180–181; Phillips 1976). Tietty elämänmuoto, esimerkiksi uskonto, on inhimillisen elämän perusta, jolle ei voi antaa enää mitään muuta perustaa (Työriñoja 1984, 270). Samaan tapaan voidaan ajatella, että kasvatusta on elämänmuoto, jolla on oma kielenensä, sisäinen logikkansa ja perustansa. Kasvatusta on suhteellisen itsenäinen elämänmuoto, jota ei voida optimaalisesti arvioida ja ymmärtää ymmärtämättä sitä kasvatustodellisuutta, jossa se ilmenee. Tätä ei voida sivuuttaa kasvatusteoriaa luotaessa, varsinkin jos haluamme tarkastella ja kehittää kasvatusteoriaa sellaisena teoriana, joka kuvaa ja selittää nimenomaan kasvatuksen maailmaa ja siihen liittyviä ominaispiirteitä ja reunaehtoja.

Mansikka ja Uljens toteavat, että Hollon kasvatuksellinen lähtökohta on selkeästi sukua myös fenomenologian perustajan Edmund Husserlin kehittämälle fenomenologiselle analyyksille. Hänen mukaansa kaikki erityistieteet, esimerkiksi fysiikka, historia tai psykologia, perustuvat edellytyksiin, joita ei voida todistaa tai perustella oikeiksi näiden tieteiden sisällä, niiden omassa piirissä (vrt. Kurt Gödelin epätäydellisyysteoreema)[5]. Voidaan myös osoittaa, että tietyt erityistieteisiin liittyvät lähtökohta-oletukset jäävät perustelematta myös kaikkien erityistieteiden muodostamassa kokonaisuudessa. Tässä mielessä erityistieteet ovat epävarmoja ja alttiina skepti(s)smille ja relativismille. Yksi Husserlin merkittävimmistä saavutuksista on sen osoittaminen, että luonnontieteen tapa tarkastella todellisuutta saa mielekkyytensä luonnollisesta asenteesta ja on sille alisteinen. Luonnontieteessä käytäntö on siis ensisijainen teoriaan nähden. Filosofiasa on kuitenkin pyrittävä ylittämään tuo luonnollinen asenne. Sitä varten tarvitaan ”fenomenologista asennetta”. Tämä merkitsee nimenomaan luonnolliseen asenteeseen sisältyvien oletusten ja edellytysten kyseenalaistamista – niiden ”viraltapanemista” – ja huomion suuntaamista kohti ajattelevaa minää, subjek(tiviteetti)ä. Ihmisen ajattelulle on ominaista, että se on aina suuntautunut johonkin. Ajattelulla on siis aina kohde, joka saa ajattelutapahtumassa tietyn merkityksen. Tämän tietäen voimme suhtautua kriittisesti erityistieteiden tuloksiin, nähdä niiden rajoitukset ja tajuta niiden yhteyden ihmisen käytännölliseen elämään. Etenkin myöhäisfilosofiassa Husserl suuntasi filosofisen kiinnostuksensa teoriaa ja tiedettä edeltävän käytännön maailman tutkimiseen, koska tätä esiteoreettista ja esitieteellistä todellisuutta ihminen pääasiassa elää. Hänen elämismaailman (*Lebenswelt*) käsitteensä muistuttaa paljon luonnollisen asenteen käsitettä, jolla hän siis tarkoittaa käytännön ensisijaisuutta esimerkiksi luonnontieteessä. (Juntunen 1978, 125–128.)[6]

Elämismaailma [7] on meitä ympäröivä maailma koetussa muodossaan eli toiveidemme, tunteidemme, arvojemme, ja tarpeittemme värittämänä. Siihen kuuluu aistimaailma

sellaisena kuin se välittömissä aistihavainnoissa meille ilmenee. Se on ihmisten keskinäinen maailma, koska meidän tapaamme tarkastella maailmaa määräävät sosiaaliset kaavat ja konventiot. Samalla elämismaailma on "esiteoreettinen" maailma, joka edeltää tiedettä tai tieteellistä toimintaa ja muodostaa yhden sen edellytyksistä. Emme kykene kehittämään tieteellisiin teorioihin perustuvaa maailmankuvaamme, ellemmme kykene ensin suuntautumaan arkitodellisuudessamme. (Nordin 1995, 412.)

Tieteelliseen tietoon verrattuna elämäkäytäntöihin liittyvä tieto on subjektiivista, relaatiivista ja aikaan ja paikkaan sidottua. Tällä tavoin myös Hollo ajatteli analysoidessaan kasvatusta ilmiönä. Hän katsoo sen olevan sellainen elämänmuoto tai elämänalue, jota ei voi lähestyä vain jostain tietystä valmiista teoreettisesta viitekehystä, vaan joka vaatii aivan oman kasvatustodellisuudesta nousevan teorian.

Hollon kasvamaan saattamisen intressi on selkeästi pragmaattinen. Se muistuttaa Hans-Georg Gadamerin ja joidenkin muiden hermeneuttis-pragmatististen ajattelijoiden käsitystä, jossa hallinnan sijasta korostuu sivistys käytännöllisenä viisautena, sillä maailma ei noudata oppiaineroja. (Toiskallio 1993, 2, 91, ks. myös Koski, 1995, 250.) Toiskallio (1993, 19, 28, 85–87, 92) analysoi uuspragmatisti Richard Rortyn [8] hahmottelemaa postmodernia kulttuuria. Toiskallion mukaan Rortyn halu korvata tieto-oppi eli epistemologia hermeneutiikalla muistuttaa kasvamaan saattamisen ideaa. Kasvatukseen tai opetukseen sovelletuna Rortyn kuvailema postmetafyysinen kulttuuri tarkoittaa sitä, että opetuksen tehtävänä on saattaa oppilaat elämään ihmisinä, jotka tunnistavat tiedon satunnaisuuden ja relationaalisuuden. Tuo satunnaisuus ja suhteellisuus ei heitä kuitenkaan lamautta vaan päinvastoin se nähdään uusia mahdollisuuksia avaavana asiana. Tämän lisäksi he osaavat kuvata uusin tavoin itseään ja maailmaansa.

Wittgensteinin "elämänmuodolla" ja Husserlin "elämismaailmalla" on yhteyksiä moneen suuntaan, esimerkiksi eksistentiaalisti Jean-Paul Sartren "situaation" ja Martin Heideggerin "minäkohtaisen maailman" käsitteisiin. Lisäksi Wittgenstein on saanut ajattelunsa vaikutteita Hollon arvostaman psykologi-filosofi William Jamesin välityksellä Kantilta ja hänen transsendentaalisesta ja kriittisestä filosofiastaan. Näin ollen Hollon ajattelulla on tiettyjä yhteneväisyyksiä fenomenologisten, analyttisten, eksistentiaalististen ja hermeneuttis-pragmaattisten (kasvatus)filosofisten perinteiden kanssa.

Holloa saatetaan syyttää siitä, että hän ei ole oikeastaan mitään mieltä, koska hän on niin montaa mieltä ja hänen ajattelunsa juuret ovat moninaiset. Syytös ei ole oikeutettu. Moninaisuus johtuu näet siitä, että Hollo pyrkii analysoimaan kasvatusta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Jos tarkastelemme kasvatusta vain yhdestä näkökulmasta, teemme kasvatuksesta torson. Myös sellainen käsitys, jonka mukaan Hollon kasvatusteoriaa pidetään vain "kaunopuheisuuden" kaltaisena analyysinä, jolla ei ole käytännön merkitystä, osuu harhaan. Kantin tapaan Hollo pyrkii näet luomaan synteessin rationalismin ja empirismin välille. Kantin mukaan havainnot ilman käsitteitä ovat sokeita ja käsitteet ilman havaintoja tyhjiä. Tieto edellyttää molemmat. Samaan tapaan Hollo pitää tarpeellisena luoda synteessin kasvatusteorian ja kasvatuskäytännön välille, sillä kokonaisvaltainen tieto kasvatuksesta edellyttää molempia, niin teoriaa kuin käytäntöäkin. Toisaalta hän on jamesilainen pragmatisti siinä mielessä, että hän tuntee olonsa epämukavaksi ollessaan etäällä tosi-seikoista, todellisesta kasvatuksen maailmasta, kun taas pelkkä rationalisti tuntee olonsa mukavaksi vain abstraktioiden läheisyydessä (James 2008, 60).

Nykyajan kasvatuksen maailman ja sen tutkimuksen sekä koko maailmamme pirstaleisuus tarvitsevat eheyttävää kokonaisnäkemystä. Sellaiseksi Hollon näkemys on mitä oivalisin. Hänelle keskeneräisyys ei koske vain ihmistä sinänsä vaan myös kaikkea, mitä ihminen tekee. Näin ajateltuna Hollon kasvatusteorian luonnosmaisuus ei ole mikään puute

vaan pikemmin ansio, koska se velvoittaa meitä jatkamaan kasvatuksen maailman tarkastelua. Meidän tulee kuitenkin pitää mielessä, että luontoa selitämme, mutta ihmistä ymmärrämme. Ihmistä ja ihmisen maailmaa, kasvatuksen maailma mukaan lukien, ei voida selittää jäännöksettömästi. Niistä voimme saada vain likiarvoja, mutta tästä huolimatta tai juuri sen takia, meidän pitää jatkaa kasvatuksen maailman filosofista tutkimusta.

Lopuksi

Hollo oli kasvatusteorian tai pedagogiikan teoreettikona aikaansa edellä. Juha Suorannan kutsuikin Holloa jälkimoderniksi ajattelijaksi ennen jälkimodernia. Tämä ei tarkoita välinpitämättömyyttä kasvatuksen asemaa, tehtäviä ja päämääriä tai ylipäätään maailman tapahtumia kohtaan, vaan välttämättömyyttä etsiä uudenlaisia kritiikin muotoja. Jälkimodernissa kasvatuksen maailmassa ei opita vain kouluaikana ja koulussa, vaan toimimalla erilaisissa arkipäivän tilanteissa. (Suoranta 2000, 9–10, 35–36.)

J.A. Hollon teokset tarjoavat tärkeän ja yhä vieläkin ajankohtaisen lisän suomalaisen kasvatustieteen keskusteluun. Hänen näkemyksensä kasvatuksen maailmasta suhteellisen itsenäisenä kokonaisuutena, elämänmuotona, jota ei voida käsittää käsittämättä ensin kasvatuksen sisäistä luonnetta, kasvatustodellisuutta, jossa kasvu tapahtuu, on jäänyt liian vähälle huomiolle. Kasvatuksen teorian redusoimattomuus luonnontieteelliseen ja filosofiseen selityspäähän sellaisenaan on myös tekijä, joka luo Hollon kasvatusteorian filosofiselle tutkimukselle mielenkiintoisen lähtökohdan. Kasvamaan saattamisen periaatteen kokonaisvaltainen eksplikaatio on vielä pääosin tekemättä, vaikka eri kirjoittajat ovatkin esittäneet aiheesta perusteellisia joskin osin irrallisia huomioita. Hollon hahmotteleman kasvatuksen maailman käsitteen perinpohjainen vertailu esimerkiksi Wittgensteinin elämänmuodon ja Husserlin elämämaailman käsitteisiin nähden saattaisi olla hyvinkin antoisaa. Hollon kasvatustieteen tarkastelu rinnan hermeneuttis-pragmatististen ajattelijoiden näkemysten kanssa voisi avata mielenkiintoisia näköaloja.

Teoksissaan Hollo yrittää luoda erilaisista näkemyksistä synteesiä, jonka avulla hän pyrkii paljastamaan sen, mistä kasvatuksessa ja sen teoreettisessa tarkastelussa on pohjimmiltaan kysymys. Holistinen näkökulma on tarpeen kasvatusta ja elämää tutkittaessa. Hollolaisesti ajatellen tällainen kasvatustieteen tutkimus voi optimaalisesti toteutua vain avoimen, monipuolisen ja kunnioittavan dialogin avulla. Jos tähän päästään, kasvatuksen maailma tulee niin näkyväksi ja ymmärrettäväksi kuin mitä se voi ylipäätään tulla. Samalla meitä tulee kasvatuksellisesti näkeviä.

Viitteet

[1] Kiitän arvioijia ja toimittajia artikkeliani koskevista arvokkaista lausunnoista. Niiden takia muun muassa tarkastelen Hollon kasvatustieteen ajatusten yhteyttä mannermaiseen – eikä vain analyttiseen – traditioon. Artikkelini on tiivistetty laajasta J. A. Hollon kasvatustieteen koskevasta käsikirjoituksestani.

[2] Lyhyessä esityksessä Hollon monien vaikutteiden analysointi jää väkisin pintapuoliseksi. Jo kääntäjäntönsä tähden hän oli perehtynyt lukuisiin ajattelijoihin. Jo kouluaikana hän käänsi Zolaa ja Hamsunia. Kasvatuksen ja filosofian alalta Hollo on kääntänyt muun muassa seuraavien kirjoittajien teoksia: James, Larsson, Höföding, Pestalozzi, Montessori, Andersson, Baudouin, Bergson, Kierkegaard, Jerusalem, Snellman, Russell, Toynebee, Descartes ja Nietzsche. Suomennostyön painopiste oli kuitenkin kaunokirjallisuudessa. (Koskenniemi 1968, 116.)

[3] Ks. opetusministeri Henna Virkkusen kirjoitus ”Suomen korkeakoulutus ja tutkimus on liian pirstaleista” (Kanava 1/2010, 4–9). Siinä hän puhuu rakenteellisen kehittämisen riemuvoudesta! Kirjoituksensa päättyy oireellisesti seuraaviin sanoihin: ”Siksi samalla rahalla on saatava aikaan enemmän. Uudistuminen on kansainvälisissä vertailuissa hyvin menestyneen suomalaisen innovaatiojärjestelmän elinehto.” Ks. myös professori emeritus Pekka Pihlannon yleisönoastokirjoitus ”Yliopistolaki heikentää työehtoja.” (HS 5.3.2010, C10, mielipide). Hän kirjoittaa muun muassa seuraavasti ”Yliopistojen henkilökunnan aseman heikentäminen vaikeuttaa tutkimus- ja opetustyötä, mikä merkitsee vähitellen myös koko kansakunnan hyvinvoinnin taantumista. Onko meillä todella varaa siihen?”

[4] Hollon mukaan tieteen näkökulma on liian suppea ja sen intressi väärä, jotta se voisi luoda kasvatuksellista teoriaa. Hän kirjoittaa viitaten kasvatukselliseen tutkimukseen: ”Vaikka tähän tutkimusesineeseen niinmuodoin näyttää alun pitäen sisältyvän eräänlaista tarkoituksellisuutta eli teleologiaa, ei sellaisen tutkimuksen silti tarvitse omaksua teleologista sävyä. Sen tehtävänä vain on tutkia, mitä ja millaista tuo teleologia todellisuudessa on. Niin se säilyttää puhtaan ja kylmän tieteellisen luonteen ja siten se voi vaatia itselleen itsenäisen tieteenhaaran oikeuksia sosiologisen tutkimuksen suurella alueella.” (KT, 23–24.) Hollon tiedekäsitys näyttää yksinomaan empiristiseltä. Tiede on ei-normatiivista ja todellisuuden ilmiöiden kuvaamista ja kausaalisuuksien etsimistä. (Karjalainen 1986, 15.)

[5] Itävaltalainen matemaatikko, loogikko ja filosofi Kurt Gödel (1906–1978) esitti epätodellisuusteoreemansa vuonna 1931 kirjoituksessaan ”Über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme I”. Tätä teoreemaa on pidetty yhtenä kaikkein merkittävimmistä saavutuksista logiikan alalla. Sen muodollinen muunnelma on seuraava: Lukuteorian jokaiselle ristiriidattomalle formalisoinnille on olemassa lukuteoreettisia totuuksia, jotka eivät ole todistuvia kyseisessä formaalisessa järjestelmässä itsessään. (Casti & De Pauli 2001, 60.)

[6] Husserlin filosofinen maine perustuu ylimalkaisesti todeten kahteen asiaan: häntä pidetään fenomenologisen filosofian perustajana ja psykologismen ankarana kriitikkona. Hänen päämotiivinaan oli pyrkimys luoda tieteelliselle ajattelulle apodiktinen perusta. Husserlin filosofiassa voidaan nähdä useita toisistaan erottuvia vaiheita. Myöhäisvaiheessaan hän ajattelee muun muassa, että elämismaailma eli elinmaailma intresseineen muodostaa erityistieteiden mielekkyyksiperustan. Puhtaasti teoreettinen intressi on mahdollista vain filosofiassa, joka samanaikaisesti tematisoi elinmaailman ja suorittaa sen suhteen fenomenologisen epookin eli reduktion (Juntunen 1986, 19, 125–126.) Fenomenologisesta reduktiosta (ks. Juntunen 1986, 70–99; Saarinen 1989, 121.)

[7] Ks. elämismaailman käsitteestä laajasti (Husserl 1992, 103–189) ja elämismaailmasta tieteen perustana (Husserl 1992, 48–53.)

[8] Sami Pihlströmin (2008, 39–40) mukaan Rorty kieltää kielen ja maailman välisen viittaussuhteen ja tyytyy kommentoimaan erilaisten kielipelien tai ”sanastojen” eroavaisuuksia. Rortyn itsensä mukaan mukaan Peircen tärkein saavutus oli ”pragmatismi”-käsitteen keksiminen ja William Jamesin innostaminen. Rorty pitää Jamesia ja John Deweya tärkeimpinä pragmatisteina, joita hän haluaa seurata omassa filosofiassaan.

Käytetyt lyhenteet

Artikkelissa on käytetty J.A. Hollon teoksista seuraavia lyhenteitä:

KM = Kasvatuksen maailma. 1927

KMM = Kasvatuksen maailma. 1952.

KT = Kasvatuksen teoria. 1927.

KTT = Kasvatuksen teoria. 1931

PK = Sielun vaellus. Päiväkirjamerkintöjä 1918–1967. 1985.

IK = Itsekasvatus ja elämisen taito. 1931.

Lähteet

- Casti, John L. & De Pauli, Werner 2001. Kurt Gödel. Elämä ja matematiikka. Suomentanut Risto Vilkkö. Jyväskylä: Gummerus.
- Harva, Urpo 1955. Aikuiskasvatuksen vuosisata. Teoksessa Juhlakirja professori J.A. Hollon 70-vuotispäiväksi 17.1.1955. Eripainos kasvatusopillisesta vuosikirjasta n:o 1, 1955. Helsinki: Suomen kasvatusopillinen yhdistys, 36–40.
- Hollo, J.A. 1927. Kasvatuksen maailma. Ynnä muita tutkielmia. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J.A. 1927. Kasvatuksen teoria. Johdantoa yleiseen kasvatusoppiin. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J.A. 1931a. Itsekasvatus ja elämisen taito. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J.A. 1931b. Kasvatuksen teoria. Johdantoa yleiseen kasvatusoppiin. Toinen painos. Porvoo: WSOY.
- Hollo, Juho 1932. Mielikuvitus ja sen kasvattaminen I-II. Toinen painos. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J.A. 1952. Kasvatuksen maailma. Toinen uusittu painos. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J.A. 1953. Kohtaamiani. Valikoima tutkielmia ja arvosteluja. Porvoo: WSOY.
- Hollo, Juho 1985. Ihminen valinkauhassa. Radioesitelmä uudenvuoden aattona 1951. Saatesanat Asko Karjalainen. Alkumatka 5 (3), 7–11.
- Hollo, J.A. 1985. Sielun vaellus. Päiväkirjan merkintöjä 1918–1967. Toimittanut Irina Hollo. Juva: WSOY.
- Hollo, J.A. 1992. Lukemisesta. Esseitä. Toimittanut Tellervo Krogerus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Husserl, Edmund 1992. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy. Translated, with an Introduction, by David Carr. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- James, William 2008. Pragmatismi. Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille. Suomentanut Antti Immonen. Tampere: Niin & näin -kirjat.
- Juntunen, Matti 1978. Aikamme filosofisia suuntauksia. Teoksessa Wilenius, Reijo, Oksala, Pellervo, Mehtonen, Lauri & Juntunen, Matti (toim.) Filosofian kysymyksiä. Johdatusta filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Gummerus, 111–147.
- Juntunen, Matti 1986. Edmund Husserlin filosofia. Fenomenologia ja apodiktisen tieteen idea. Helsinki: Gaudeamus.
- Jussila, Martti 1985. Matkalla. Mietteitä ihmisenä olemisesta ja muutoksesta. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.
- Kallio, Minna. 2005. Ajatus kuvasta. Kuvan merkityksen pohdintaa kasvatuksen kontekstissa. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 262. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kant, Immanuel. 1923. Vorlesungen über Pädagogik. Immanuel Kants Werke VIII. Berlin: Bruno Cassirer Verlag.
- Karjalainen, Asko 1986. J.A. Hollon tiedekäsityksestä ja kasvatuksen teorian metodista. Näköaloja kasvatustieteen tutkimuskäytännön edistämiseksi etsivä metodologinen pohdinta. Syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

- Karjalainen, Asko. 1986. J.A. Hollon tiedekäsityksestä ja kasvatuksen teorian metodista. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 39. Oulu: Oulun yliopisto.
- Knuuttila, Simo. 1998. Järjen ja tunteen kerrostumat. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Koskenniemi, Matti 1968. Juho August Hollo. Muistopuhe, pidetty 15. IX. 1967. Teoksessa Suomalainen, Esko (toim.) Suomalaisen tiedeakatemia esitelmät ja pöytäkirjat 1967. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Koski, Jussi T 1995. Horisonttien sulautumisesta. Keskustelua Hans-Georg Gadamerin kanssa hermeneutiikasta, kasvamisesta, tietämisestä ja kasvatustieteestä. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 149. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Krogerus, Tellervo 1992. Homo crescens: Kasvava ihminen. Teoksessa J.A. Hollo. Lukemisesta. Esseitä. Toimittanut Tellervo Krogerus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 267–283.
- Kuehn, Manfred. 1999. Hakusana: Herbart, Johann Friedrich. Teoksessa The Cambridge Dictionary of Philosophy. Second edition. General editor Robert Audi. New York: Cambridge University Press, 376–377.
- Laitinen, Kai. 1985. Humanisti ja hänen muistikirjansa. J.A. Hollon elämäntyön ääriviivoja. Teoksessa. Hollo, J.A. Sielun vaellus. Päiväkirjan merkintöjä 1918–1967. Toimittanut Irina Hollo. Porvoo: WSOY, 191–210.
- Leikola, Anto 1996. Kasvatustieteilijä ja suomentaja J.A. Hollo. Teoksessa Kansallisgalleria. Kehittyvä Suomi (1945–1965). Erikoispainos Suomen itsenäisyyden 80-vuotisjuhlan kunniaksi. Helsinki: Weiling+Göös, 28–29.
- Mansikka, Jan-Erik & Uljens, Michael. 2007. J.A. Hollo. Suomalaisen fenomenologisen ja hermeneuttisen kasvatustieteen edelläkävijä. Teoksessa Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo (toim.) Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Kasvatusalan tutkimuksia 29. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 429–452.
- Nordin, Svante 1999. Filosofian historia. Länsimaisen järjen seikkailut Thaleesta postmodernismiin. Suomentanut Jukka Heiskanen. Liitteenä Ilkka Niiniluodon katsaus filosofiaan Suomessa. Oulu: Pohjoinen.
- Pautola, Lauri 1955. Professori J.A. Hollo – 70-vuotias. Teoksessa Juhlakirja professori J.A. Hollon 70-vuotispäiväksi 17.1.1955. Eripainos kasvatusopillisesta aikakauskirjasta n:o 1, 1955. Helsinki: Suomen kasvatusopillinen yhdistys, 5–7.
- Phillips, D. Z. 1976. Religion without explanation. Oxford: Blackwell.
- Pihlanto, Pekka 2010. Yliopistolaki heikentää työehtoja. Helsingin Sanomat 5.3.2010, C10, Mielipide.
- Pihlström, Sami. 2008. Pragmatismi filosofisena perinteenä. Teoksessa Kilpinen, Erkki, Erkki Kilpinen, Kivinen, Osmo & Pihlström, Sami (toim.) Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, 21–51.
- Puolimatka, Tapio 2002. Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Helsinki: Tammi.
- Päivänsalo, Paavo 1971. Kasvatuksen tutkimuksen historia Suomessa vuoteen 1970. Helsinki: Ylioppilastuki.
- Saarinen, Esa 1989. Fenomenologia ja eksistentiaalisuus. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Saarinen, Esa (toim.), Vuosisatamme filosofia. 3. painos. Helsinki: WSOY, 111–144.
- Skinnari, Simo. 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Skinnari, Simo & Syväoja, Hannu 2007. Suomalaisen pedagogiikan linjauksia 1920-luvulta 2000-luvulle – Löytyykö ikuisen pedagogiikan linjaa? Teoksessa Tähtinen, Juhani &

- Skinnari, Simo (toim.) Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Kasvatusalan tutkimuksia 29. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 341–377.
- Suoranta, Juha. 2000. Kasvatuksellisesti näkeväksi. Sivistyksellinen kasvatustietäminen tässä ajassa. 3. korjattu painos. Tampere: TAJU.
- Toiskallio, Jarmo 1993. Tieto, sivistys ja käytännöllinen viisaus. Opettajan sisältötiedosta keskusteleminen postmetafyysisessä kulttuurissa. Scripta Lingua Fennica Edita, sarja C, osa 99. Turku: Turun yliopisto.
- Työrinoja, Reijo 1984. Uskon kielioppi. Uskonnollisten väitteiden ja käsitteiden luonne Ludwig Wittgensteinin myöhäisfilosofian valossa. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 141.
- Virkkunen, Henna 2010. Suomen korkeakoulutus ja tutkimus on liian pirstaleista. Kanava 36 (1), 4–9.
- Wittgenstein, Ludwig 1975. Varmuudesta. Suomentanut Heikki Nyman. Esipuhe G.H. von Wright. Wittgenstein varmuudesta. Porvoo: WSOY.
- Wittgenstein, Ludwig. 1980. Filosofisia tutkimuksia. Suomentanut Heikki Nyman. Porvoo: WSOY
- Väri, Veli-Matti 1997. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

FM Matti Taneli toimii Salon lukion uskonnon, psykologian ja filosofian lehtorina sekä Salon aikuislukion opettajana. Hän valmistelee kasvatustieteiden väitöskirjaa J.A. Hollon kasvatustietämisestä Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa.